

ספרים

הזה; ורק מי שנכנס לפני-ולפנים בעולמו הרוחני של גנסיך יטעם את טעמו המיוחד. חורצי המשפט הראי- שונים על גנסיך היו אנשים שלא עמלו — או לא הוכשרו — להבינו כהלכה.

לפני גנסיך לא כתב איש ככה בעברית על דקרי הגונים שבנפש בך-דורנו ועל הנותו הנפתלת. שפתנו אינה מורגלת בהכעת יצירי דמיון עתיר-ניואנסים, אך גנסיך לא גרע מפני הקושי העצום הזה, ועשה דרכו בשקידה ובמאמצים רבים, ואף בענווה רבה, מבלי להכריז על שאיפותיו ועל הישגיו. אכן הדור לא היה מוכשר, כנראה, להכיר באלה: בפרוזה העברית שלט מנדלי מוכר ספרים שלטון בלי-מצרים, ורוב מספרי הדור הלכו לאור „הנוסח“. הסיפור מן הדין שיהיה סיפור פשוט, בהיר והגיוני, בעל עלילה מוגדרת; ונושא ענין לקהל הרחב, ולא דווקא הדבר המעסיק את הסופר והיחיד. גנסיך סטה מן המסלול הזה. את הלך-הגפש היותר חשאי, רעד הלב היותר פנימי ורטט העורקים היותר דק — את צלילם של כל מחשבה ורעיון ואת הד'הדם של כל רגש והרגשה ניסה לתאר במלים. הוא גם לא הסתפק בדברים שבהכרח, אלא חיפש במה שמתרחש מתחת לסף ההכרה, כמו שלא הסתפק רק בדברים שבהרגשה, אלא חיפש תמיד את צללי הצללים, הדקים שלהם (פ. להזכיר).

מתוך שאיפה זו נבעו חיפושיו ותעיותיו בסגנון. יותר משהתעניין בסיפור-המעשה — נתן דעתו על הרקע, האווירה והחומר של הסיפור. הוא סיפר באורח פשוט, כאילו נתון סיפורו ביד המקרה, כאילו הוא כותב דין-וחשבון. חסדיות, פליטות-העט שבסיפוריו, מענינות אותנו לא פחות מעצם סיפור-המעשה. אבל בני דורו של גנסיך לא יכלו להשקיף על יצירתו מקרן חזות זו, ולהם נראו סיפוריו חסרי מבנה מוצק ועמו- סים פרטים ופרטי-פרטים יתר על המידה.

„משום שלא נטצא לו הביטוי הנכון, הרצוי לו והחביב עליו, שאך הוא יכול היה להיות לו לפה ולקול אלהים, שהתהלך בלבו, יצא לחפש אחריו בדרכים עקלקלות ושוממות. הוא יגע הרבה ומצא אך מעט. ומשום שלא רצה להשתמש בלשון הנפוחה, הרגשנית והמתרברבת של המספרים הממוניים, ושפת-אל השאי- נה נעתקה מפיו, נהפכה לשונו שלא מדעת ללשון עלגים“ (ש. צמח). האומנם לשון עלגים? „ערבוביה סגנונית ויצירתית זו שבסיפוריו מצטרפת אחרי ככלות

לסגנונו של א. נ. גנסיך

א. ב. יפה

כתבי אורי ניסן גנסיך.
ג' כרכים. ספרית פועלים. 1946.

אורי ניסן גנסיך נמנה, על פי מהותו הפני- מית, עם אותה משפחה של אמנים, היוצרים מדעת לעצמם. אמנים ששמר גנסיך לעצמו ולדרכו עלו לו בהרבה: חלק רב מיסוריו ומסבלותיו יש לזקוף לחשבון סירובו להסתגל; הרבה מקרירותם של בני דורו, וביחוד של אנשי הרוח „רשמיים“, יש לייחס לקנאותו הוא בתחום הרוח, לריחוקו מויתור לנוסה המוסכם.

שנים על שנים נחשב גנסיך בעיני רוב „השרים והשועים“ בספרותנו (ובעקבותיהם בעיני קהל הקור- אים המשכיל) למעונה-ביטוי, לאיש כבד-פה ולשון, הלקוי בחוסר בהירות, סופר המפריו בכרכורי סחורי סחור, ולעולם אינו מגיע אל העיקר, אל עצם הענין. בימינו, מאחר שכבר „נתגלה“ גנסיך, והוכח כי אמנם חולל בפרוזה העברית, בדרכו שלו, מעין אותו שינוי ערכין שהוללו בספרות אירופה בתזמנו גדולי מחד- שיה, (פרוסט, ג'ויס ואחרים), עכשיו נחמעה הענת השוללים, אך מידת ההבנה לא רבתה וקהל קוראיו של גנסיך לא גדל במידה ניכרת. בדורנו זכה גנסיך להערי- צה, ואף לתלמידים ומחקים; אך עדיין רבים הולולו וההתעלמות מערכו. חזיון מוזר הוא, האומר דרשני, אכן, מנת חלקו של הסופר הזה, המחמיר על עצמו, היתה להיחשב בדורו מספר מבלבל ונטולי- בהירות. אפשר שייראה הדבר כפרדוקס, אך ברי לנו, כי הוא זכה להערכות אלה דווקא משום שצלל במסתרי הלשון וביקש לתאמה ככל האפשר אל מחשבת גבוריו והרגשתם, לפי הקיום המיוחדים להם. בנין המשפט הגנסיכי אינו מסובך ומסונף, אך הוא חסר מסקניות הגיונית, הפראזה ארוכה, אך הפסוקים שבתוכה קצרים ומקושרים זה בזה במישרין, בלא סיבוכים תחביריים. ברם, חסר, לכאורה, קשר הגיוני בולט ונראה לעין, ענינים שונים מתקשרים יחד בנושמה אחת. אתה עושה אנך כאפרסת והרי אתה מדמה לקלוט את זרם ההרהורים, שהקשר האס- ציאטיבי שביניהם נובע מן האינסטינקט, אם גם אינו סר למשמעת ההגיון. לא קל הדבר להסכיך אל הסגנון

פותרו... ואף י. ת. ברנר כותב באחד ממכתביו: „בטרם“ קראתי בימים האלה; דבר כבד, והרושם אינו נמסר לאחריים“.

אחרים מהשוללים עמדו אחר כך על טעותם וחזרו בהם. פרישמן „גילה“ את גנסין אחרי קריאת „הצידה“ ונתמלא התלהבות. בצעירים ממנו ניכרת היתה עוד לפני שלושים שנה ויותר נביטת הגישה המודרנית. מאמרו של לחובר הופיע עוד בתרע"ד. ומאו עשו אחרים (בהם ג. הונר בתרפ"א, רחל כצנלסון בתרס"ז) לריהאביליטציה של גנסין.

„עדיין אין בספרות העברית תיאורים נושמי-חיים כאלה של פנים, של חילופי הבעתם, של קול, צחוק, הליכה, מבט, כאשר בסיפורי גנסין. בשירת הטבע של בני דורו של גנסין חסר שיווי-המשקל בין התרשמות המשורר לבין ההשוואות והאסוציאציות שנערמו עליה. מה שראתה העין, שמעה האוזן ונשמעה הריאה — הרושם החי הזה היה חסר-אונים לשאת עליו את מעמסת הסמלים שנחלו בו.“ כתבה רחל כצנלסון במסתה הדקה. והיא גם עמדה על חידושו הטכני של גנסין: „ועם התוכן הלירי המיוחד לו הכניס גנסין גם אמצעים אמנותיים משלו: את האפייטס — שם-התואר הגנסיני ואת הקצב המוסיקאלי, ובאפייטס זה היתה בשורת גנסין. הוא עשה גדולות גם ביצירת תואר-הפועל, האדורביום, צורה אתימולוגית זו שכה חסרה לעברית וכה חשובה למסירת הלך-הנפש, ושהוא בנה אותם בכל הדרכים שהשפה הרשתה לו. במשפט הגנסיני שליט לא הנושא והנשוא; את הטון נותנים תואר-השם ותואר-הפועל.“

האין בזה מן המאלף, כי את הדין הקשה ביותר הוציאו בני-דורו של גנסין דווקא על היסודות המקריים ביותר בסגנונו? אותו א. ל. מינץ המוזכר מוצא טעם לפסול בפסוק זה: „הככר הרדה פתאום בקדחת וחללה הקופא הכה גלים צוהלים“ (מינץ סובר: „החלל הוא לא כלום, ריקנות. לפי השגתו של מר גנסין יכול „לא כלום“ להקפא וגם להכות גלים, ואפילו גלים צוהלים, מעשה נסים ממש!“). אכן קשה לדרוש מאנשים צרי-אופק, הדנים בשם ה„שכל הישר“, כי יבינו את יפיה הנדיר של ההשוואה הפיזית האסוציאטיבית, אף על פי שספק הוא אם היו מעזים לפסול גם את „פרחי הרע“ לבדליר (אחד המשוררים האהובים על גנסין) אשר גם במזגת המראות, הקולות והריחות שלו היו מגלים אותה שרירות חדשנית, אותה מהות מעורפלת שנוצרה מתוך ערבוב המצוי עם המדומה, העולם הריאלי עם עולם התחושות. ומה צר כי תפיסה מוגבלת זו קבעה את טעמה של הספרות העברית כימי דור, ועודה מושלת בכיפה, ואם גם לא להלכה ובריש גלי.

הכל, מצטרפת כמו ממעל, לשלימות ולאחדות. גנסין ידע לכתוב עברית אחרת ממה שכתב, אוצרות לשוננו היו גלויים לפניו. קראו, בבקשה מכס, את תרגומו: תמצאו בהם גם את ההרצאה וגם את הלשון ההגיונית ובהירות. אין זאת, כי מצויה ועומד היה להפלים את הרגשותיו מתוך סבך סגנוני זה, אם אדם משקיף על העולם מתוך הערפל, הכל נראה לו שט, כהה ורועד. וכראיתו כן תיאורו“ (הנ"ל).

פ. לחובר היה הראשון שהכיר בסגולות סגנונו של גנסין. הוא הביע דעתו — ואו גדרשה לכך מידה של העזה — כי גנסין „היה אחד מבעלי הההבעה השלימה ביותר שבספרות העברית החדשה, לא רק שידע את השפה ידיעה רבה ועמוקה, וסגנונו הוא אחד הסגנונים העבריים המגוונים והעשירים ביותר, אלא שידע גם לשלוט בעשרו הרב ולהשתמש בו לחפצו. הוא ידע את מקור חיותה של כל מלה ומלה וידע את סוד קסמה.“ — דברים אלו נראו לקורא בשנת תרע"ד — שנת היכתבם — „זרים“, כחששו של לחובר עצמו; ולא רק לקוראים מן המניין נראו כך, גם מ. י. ברדיצ'בסקי השיג על דברי לחובר, ורבים לפניו וגם לאחריו, סברו כמותו. בני הדור לא הבינו כי ביצירתו הלשונית של גנסין שוקעה עצמיותו האמנותית המיוחדת, ואת מהותה לא תפסו.

כשיצא לאור ספרו הראשון של א. ג. גנסין, „צללי החיים“, כתב עליו פרישמן ב„הדור“ (בתחיתת „דן“). הוא דן לשלילה את הספר ומעיר כי „הסגנון הוא — מטורף קצת“, י. ל. ברוך (בפסבדונים „ניצוץ“) מוצא בסקירתו על הספרות העברית בשנת 1904 דמיון בין גנסין ובין הסופר הרוסי סירגיובצ'ינסקי(ז): „...אותו הסגנון המטורף, אותם הצוירים התמונות המשונים והמתמיהים, אבל שוב אין אותו הכשרון, אין אותה היכולת של הסופר הרוסי הנזכר.“ הוא מביא כמה פסוקים מסיפורו של גנסין „בגנים“ ומסיים: „הדוגמאות האלה דיין לתת לנו מושג מן ה„זולופיק“ המשונה והמיוחד במינו, שיצר לו מר גנסין בשאיפתו החולנית לאוריגינאליות, ושהוא מציע אותו לפנינו בתור לשון עברית“. א. ל. מינץ הקדיש לגנסין חלק ניכר ממאמרו „פרחים משדמות ספרותנו“ שפורסם ב„העולם“, ולדעתו „מר גנסין הוא מן המצויינים בין הכותבים עברית-אשדודית. לאו כל סופר מסוגל להגיע אפילו לקרסוליו באמנות זו“. י. א. לובוצקי כתב על „בינתיים“: „הנני מודה, כי כשקראתי בפעם הראשונה את הציור הזה לא הבנתי מאומה, בקושי ובעל-כרחי גמרתני את קריאתו ובמוחי לא נשאר מאומה“. ומ. ריבולוב על „בית סבא“: „כזעת אפיים ממש ומתוך עיניו נפש אתה מעיין — ולא קורא — בבית סבא“ — הוא מעיק עליך באלמותו וצפי-